

VAKIF YÜKSEK ÖĞRETİM KURUMU

Prf. Dr. Asaf ATASEVEN
(Vakıf Gureba Hst. Bş. Hekimi)

Vakıf üniversite bizler için yeni bir konu değildir. Türk-İslâm tarihinde ilk defa kurulmuş bu müesseseler 1000 yıllık tarihimiz boyunca hizmet vermişlerdir. Dünyanın ilk vakıf üniversitesi olarak kabul edilen Bağdat'taki Nizamiye Medresesi 1067 yılında Selçuklu Sultanı Alparslan tarafından kurulmuştur. Bundan sonra Türk-İslâm tarihi boyunca sultanlar, vezirler, beyler, hatta sultan hanımlar tarafından kurulan bu medreseler hep vakıf müesseseleridir.

İlk defa Bağdat'ta kurulan bu vakıf medreseden sonra İsfahan, Rey, Nişabur, Merv, Belh, Herat, Basra, Musul gibi şehirlerde de kurulmuştur. Bunlara «Nizamiye Medreseleri» adı verilmiştir. Bu medreselerde ilim adamlarına ve öğrencilere maaş verilmiş ve teşvik amacıyla 100 - 500 ya da 1000 dinar veya akçe mükafat tahsis edilmiştir. Bu medreselerde İslâmî ilimler yanında matematik, astronomi tıp ve felsefe gibi çeşitli ilim dalları okutulmuş, hem medreselerde hem de bu medreselerin bulunduğu şehirlerde kütüphaneler tesis edilmiştir. Bu Selçuklu medreseleri kuruluş, işleyiş ve eğitim tarzı bakımından daha sonra İslâm dünyası hatta Batı dünyası tarafından örnek alınmıştır.

Osmanlı döneminde gene bu şekilde vakıf medreselerin devam ettiğini görüyoruz. Aynı şekilde öğrencinin geçim, barınma gibi ihtiyaçları karşılandıktan başka ayrıca maaş da verilirdi. Keza müderris-

lere de son derece yüksek maaş ödenirdi. Fatih'in kurduğu medreseler buna güzel bir örnek teşkil eder. Fatih'in medreseleri sekizi Tetimme, sekizi de Semaniye medreseleri olmak üzere onaltı tanedir. Tetimme medreseleri lise seviyesinde eğitim verir, birer yüksek tahsil kuruluşu olan Semaniye medreselerine talebe hazırlardı. Dördü Karadeniz medreseleri adı ile anılır ve her biri bir fakülte niteliğinde idi. Bu medreselerde din ve fen ilimleri okutuldu. Müderrisler bugünkü rayiç bedelle yaklaşık ayda 5 milyon, öğrenciler ise 40.000 lira maaş alırlardı. Öğrencilere maaş verilmesi konusunda Fatih'in vakfiyesinde, İmam Şafi hazretlerinin «Talebe iken geçim bakımından tek soğanı temin etmekle yükümlü olsaydım bir mesele öğrenemezdim» şeklinde bir ibarenin zikredilmesi entere-sandır.

Bu medreseler bugünkü anlamda özerk müesseselerdi. Ancak vakfiyelerindeki şartları yerine getirmekle yükümlü idiler. Gene bu konuda Fatih medreseleri kurulduğu yıllarda cereyan eden aşağıdaki olay çok dikkat çekicidir.

Fatih Sultan Mehmet bir gün kurduğu külliye-yi ziyaret eder ve medresede şahsına bir oda tahsis edilmesini ister. O devrin Molla Hüsrev, Ali Kuşçu, Molla Zeyrek gibi müderrisleri oradadır. Bu istek karşısında müderrisler birbirine bakışirlar, bir sessizlik. Sonra Molla Hüsrev padişahın bu isteğine «Şu anda cevap mümkün değil-

dir, bir araya gelip görüşmemiz gerekir» der, Fatih kırılgan bir ifade ile «Cevabınızı tez beklerim» diye cevap verir. Semaniye medreselerinin tüm müderrisleri toplanır, görüşürler. Ali Tusi «Medreselerde oda ancak bir müderris ya da talebeye verilebilir. Hünkâr'a oda vermek usule aykırıdır» der. Bu görüş kabul edilir ve Fatih'e durumu Molla Hüsrev'in bildirmesine karar verilir. Fatih arz odasında Molla Hüsrev'i ayakta karşılar. Molla Hüsrev «Hünkârım dileğiniz görüşüldü ve şu karara varıldı, bizden hangi sıfatla oda istersiniz.» der. Fatih «Sıfat mı gerekir» deyince Molla Hüsrev «Evet sıfat gerekir, vakıf medreseleri kurup bize teslim eden sizsiniz ama size bir oda verilmesi için müderris ya da talebe olmanız gerekir, siz ne talebe ne de müderrissiniz» diye cevap verir. Fatih «Mümkünü yok mudur» deyince Molla Hüsrev «Bir şartla mümkündür imtihan olacaksınız» der. Fatih «Biz imtihana hazırız» deyince Molla Hüsrev «Öyle ise sabah namazından sonra Ali Tusi medresesinde hazır olmanız» diye cevap verir. Müderrisler Fatih'i zorlu bir imtihandan geçirirler. Fatih başarılı olur ve kendisine Semaniye medreselerinde bir oda tahsis edilir. Bu tarihten sonra Fatih resmî törenler ve sefer dışında medresede âlimlere mahsus kıyafetle dolaştığı görülür. Bellini'ye yaptırdığı resmin âlim kıyafeti ile olduğu söylenir (1).

Fatih medreselerindeki müderrisler devletin müşavirleri arasında yer alır ve önemli konularda müzakere için davet edilirdi. Fatih'in kanunnamesi bu müderrislerin tetkikinden geçmişti. İlim adamları devlet otoritesinin üstünde sayılır ve protokolde en ön safta yer alırlardı. Bunun Fatih'in vakfiyesinin başlangıcındaki şu ifadelerden kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Bilim bütün hünerlerin baş tacıdır

Bilim bütün kapıların anahtarıdır (2).

Osmanlı döneminde de bu vakıf medrese geleneği devam etmiştir. Anadolu ve Rumeli'de ve imparatorluğun diğer bölgelerinde hemen her şehirde bu tip medreseler kurulmuştur. Ancak imparatorluğun gerilediği devirlerde buna paralel olarak bozulmalar görülmüş, fen bilimleri ders programlarından çıkarılmış, talebe adedi artırıldığı için kalite düşmüş, müderrisler

siyasi otoriteye boyun eğmiş hatta siyasi otoriteye dayanarak müderrisliklere yükselmeler olduğu için ilim adamı kadroları yetişmemiştir. Cumhuriyet döneminde bu medreseler kapatılmıştır.

Günümüzde vakıf üniversiteler kurulması konusunu 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 130. maddesi ile 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu yeniden gündeme getirmiş bulunuyor. Anayasamızın 130. maddesi «Kanunda gösterilen usul ve esaslara göre, kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile Vakıflar tarafından devletin gözetim ve denetime tabi yüksek öğretim kurumları kurulabilir.»

«Vakıflar tarafından kurulan yüksek öğretim kurumları malî ve idarî konular dışındaki akademik çalışmaları, öğretim elemanlarının sağlanması ve güvenlik yönlerinden devlet eliyle kurulan yüksek öğretim kurumları için Anayasa'da belirtilen hükümlere tabidir.»

Yüksek Öğretim Kanunu ve bu kanunun ek maddeleri ve tadilleri ile 28.3.1985 tarih ve 18708 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan Vakıf Yüksek Öğretim Kurumları Yönetmeliği hükümleri uyarınca vakıf üniversiteler kurulabiliyor. Bu yönetmeliğe göre (3),

MADDE 5 : Kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile Vakıflar, yüksek öğretim kurumlarını, bunlara bağlı birimlerden birini veya birden fazlasını kurabilirler. Bu kurumların malî, idarî ve ekonomik konularda uygulayacağı esaslar bu öğretim kurumunu kuran vakıf veya vakıfların yetkili yönetim organlarıncaya hazırlanan yönetmelikle düzenlenir.

MADDE 6 : Vakıf üniversite kurmak isteyen vakıf ya da vakıflar, aşağıdaki belgelerle YÖK'e müracaat ederler.

a — Vakıfların yetkili yönetim organlarının yüksek öğretim kurumu kurma kararları,

b — Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün

(1) Demiröz, Ş. : Bin yıllık ışık. İSLÂM aylık mecmua, 4 : 57, Ekim 1986.

(2) Fatih Mehmet II. Vakfiyeleri Ankara, 1938, s. 204

(3) Vakıf Yüksek Öğretim Kurumları Yönetmeliği 28.3.1985 tarih ve 19708 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmıştır.

olumlu yazısı,

c — Kurulacak yüksek öğretim kurumunun adı ve bu kurula bağlı birimlerin adları, eğitim programları ve bunların her birinin hangi tarihte hizmete girebilecekleri, hangi düzeyde eğitim yapacakları ve öğrenci kapasitelerini gösterir yazı,

d — Bina, araç, gereç ve diğer eğitim-öğretim tesis ve malzemelerinin hazır olduğu, hazır olmayanların sağlanması için yeterli kadar bir meblağın tahsis edildiğini gösterir belgeler,

e — Kurulacak yüksek öğretim kurumlarına bağlı birimlerden her birinin ilk defa hizmete gireceği yıla ait her çeşit işletme ve diğer cari masrafların 12 aylık tutarının beyanı ile bunun en az % 20 sini karşılayacak malın ekonomik değeri olan bir hak veya gelirin mevcut olduğunu gösterir belge ile vakfın veya vakıfların son iki yıllık bilançoları,

1 — Vakfın, Yüksek Öğretim Kurulu tarafından kabul edilebilecek mücbir sebepler dışında yüksek öğretim kurumu açmayı taahhüt ettiği tarihten itibaren bir yıl geçtiği halde açmaması veya açılan birimlerde yetersizliğin giderilmemesi halinde 2547 sayılı kanunun ek 3. maddesi (d) fıkrası gereğince yüksek öğretim kurumuna tahsis edilen taşınır taşınmaz malların ve hakların vakıfça belirlenen bir yüksek öğretim kurumuna devrini peşinen kabul ettiğine dair taahhüt belgesi,

g — Kurulacak yüksek öğretim kurumunun vakıf yönetim organı dışında görev alacak mütevellî heyetinin yediden az olmamak üzere kaç kişiden oluşacağını malî ve idarî konularda hangi organın karar almaya yetkili olduğunu belirten belge,

h — Kurulacak yüksek öğretim kurumunun araştırma-geliştirme konularında izleyeceği esasları gösteren belge,

MADDE 8 : Yüksek Öğretim Kurulu bu yönetmeliğin 6. maddesindeki belgelerle vakfın tahsis ettiği araç, gereç, tesis ve malzemenin yeterli olup olmadığını inceler. Açılacak eğitim birimlerinin kurucu vakıfların senetlerinde öngörülen amaçlara uygunluğu, Devlet Planlama Teşkilatı görüşü gözönüne alınarak böyle bir kurumun kurulup kurulmamasına karar verir. Karar olumlu olduğu takdirde gerekçeli rapor hazırlar

ve onay Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı'na sunulur.

MADDE 9 : Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın onayından sonra Yüksek Öğretim Kurulu ve kurumun «Vakıflar Yüksek Öğretim Kurumları Kütüğü»ne tescil eder. Vakıf tüzel kişiliği dışında ayrı bir tüzel kişiliğe sahip olur. Durum YÖK, Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü ve müracaat sahiplerine bildirilir. Bu vakıf yüksek öğretim kurumu, tescilinden sonra 2547 sayılı kanun ve bu yönetmelik hükümlerine tabi olur.

MADDE 10 : Vakıflar; üniversiteler, fakülteler, enstitüler, yüksek okullar, araştırma ve uygulama merkezleri gibi değişik düzeyde okullar ve hazırlık birimleri açabilirler. Bunlar 2547 sayılı kanun hükümlerine tabidir.

MADDE 11 : Bir yüksek öğretim kurumunun fakülte olarak kabul edilebilmesi için, her eğitim programının her sınıfı için ikisi öğretim üyesi en az dört öğretim elemanı, kütüphanesinde en az 50 yabancı mesleki ve bilimsel dergiye abone olması, en az lisans seviyesinde ve lisans üstü eğitim yaptıracak imkânlarla sahip bulunması şarttır.

MADDE 12 : Biri fen - edebiyat olmak üzere en az iki fakülteyi kapsaması ve her fakültenin madde 11. deki şartları haliz olması.

MADDE 14 : Vakıf yüksek öğretim kurumunun en yüksek karar organı mütevellî heyet, görevlendirilecek yöneticiler, öğretim elemanları ve diğer personelin sözleşmelerini yapar. Terfi ve görevden alınmalarını onaylar, bütçe ve öğrencilerden alınacak ücretleri tesbit eder.

MADDE 15, 16, 17 : Bundan sonra Vakıf yüksek öğretim kurumunun rektör, dekan, yüksek okullar için müdür gibi yöneticileri hakkındaki esaslar.

MADDE 18 : Öğrenci alınması.

MADDE 19 : Öğrenci hakları ve disiplin işleri.

MADDE 20 : Vakıf yüksek öğretim kurumunun öğretime açılması.

MADDE 21, 22, 23 : Malî hükümler.

MADDE 24 : Gözetim ve denetim.

MADDE 25 : Vakıf yüksek öğretim

kurumunun faaliyetinin durdurulması.

MADDE 26 : Kurucu vakıfların sona ermesi, vakıf yüksek öğretim kurumunun akıbeti hakkında esaslar getiriyor.

Bugün ülkemizde vakıf üniversite sadece Hacettepe Tıp Merkezi Vakfı, Hacettepe Çocuk Sağlığı ve Enstitüsü Vakfı, Hacettepe Üniversitesi Vakfı'nın müştereken kurdukları Bilkent Yüksek Öğretim Kurumu örneği var. Bu kurum bu yıl tedrisata başladı. Sayın Sabancı'nın bir vakıf üniversite kurma çalışmaları içinde bulunduğunu işitiyoruz. Bundan sonra eğitim ve öğretim maksadı ile kurulmuş vakıfların vakıf üniversite kurmak teşebbüsüne geçecekleri düşünülebilir.

Yukarıda Türk - İslâm tarihî boyunca vakıfların vakıf üniversiteler kurduklarını ifade etmiştik. Bu mülâhaza ile 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'ndan önce zabt edilmiş vakıfların mütevellisi olan Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün (madde 1) vakıf üniversite kurmakla yükümlü bulunduğu görüşü ileri sürülebilir (4). Zira 2762 sayılı kanunla eski Vakıflar düzenlenirken vakıf müessesesinin hukukî mahiyetinde bir değişiklik yapılmamış; bu vakıfları kuranların iradesine saygı gösterilmiş, bunların yürürlükte olduğu ilkesi kabul edilmiş (5); bu kanun Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne eski vakıfları vakfiyelerindeki esaslara göre yönetmek ve tesis edildikleri maksada göre kullanılmalarını, kanuna veya amme intizamına uygun olmayan veya işe yaramaz hale gelenleri (madde 10) gaye itibarı ile aynı olan diğer hizmetlere tahsis etmek gibi görevler yüklüyor. Bu konuda 8.6.1984 tarih ve 227 sayılı Vakıflar Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri hakkındaki kanun hükmündeki kararname,

— «Vakfa ait müesseseleri gayelerine göre yaşatmak» (madde 1).

— «Bütün vakıfların vakfiyelerinde veya vakfiye yerine geçen hüccet, berat, ferman gibi belgelerde veya vakıf senetlerinde yazılı hayrî, sosyal, kültürel ve ekonomik şart ve hizmetleri yerine getirmek» (madde 2/e).

— «Vazife ve şartların yerine getirilmesinde maddeten imkân kalmayan vakıflarda bu vazife ve şartları değiştirmeye karar vermek (madde 5/b).

— «Vakfiyelerde yer alan hayır şart ve hizmetleri yerine getirmek» (madde 13/a) gibi maddeler vakıfların vakfiye hükümlerine göre yürütülmesi gerektiğini daha açık ifadelerle hükme bağlıyor.

Görülüyorki vakıflar hakkındaki bugünkü mevzuat, Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne mazbut vakıfların idaresi, tahsis edildikleri maksada göre kullanılmalarını, gaye itibarıyla aynı olan diğer hizmetlere tahsis edilmesini hatta vakıfların vazife ve şartlarını değiştirmeye karar vermek gibi görevler yüklüyor. Bu mülâhaza ile sağlıkla ilgili vakıfların kurduğu darüşşifaların sadece hastahane değil, aynı zamanda uygulamalı tıp eğitimi yapan merkezler olması Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün, Vakıf Tıp Fakültesi; eğitim, öğretim ve sosyal amaçlı vakıfların gayelerini gerçekleştirmek için vakıf sosyal ilimler fakültesi daha doğru bir ifade ile vakıf üniversite kurması gerektiği söylenebilir (6). Böylece eski vakıf kurucularının irâdelerine saygı gösterilmiş; 1000 yıllık tarhimize ışık tutan vakıf medreseler (üniversiteler) ihya edilmiş ve yürürlükteki kanunların gereği yapılmış olur.

Bu konuda son olarak tarihi bir vesika-yı huzurlarınızda açıklamak istiyorum. 1913 (H. 1329) yılında Evkâf Nazırı Ürgüplü Merhum Hayri Efendi 1299 tarihli Evkâf-ı Munderise (yıkılıp gitmiş vakıflar) talimatı gerekçesine dayanarak medrese-i evkaf yeni vakıf üniversite kurulabileceği görüşünü ortaya koymuştur (7). Böylece mazbut vakıfların mütevellisi olan Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün vakıf üniversite kurmakla yükümlü olduğu görüşü ortaya çıkıyor.

S O N U Ç

Bugünkü vakıf üniversiteler tarihimizdeki örneklerine benzer kuruluşlardır. Ancak bu sonuncular şu özellikleri ile fark gösterirler. Öğrenimin ücretli oluşu, öğrencilere maaş vermek yerine ücret alınışı,

(4) 2762 sayılı Vakıflar Kanunu 13 Haziran 1935 tarihli 3027 sayılı Resmî gazetede yayınlanmıştır.

(5) Öztürk, N. : Menşei ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar Ankara 1983, s. 97

(6) Yediyıldız, B. : Türk Vakıfları Araştırma Enstitüsü kurulmalıdır. I Vakıf Şûrası, 3-5 Aralık 1985 Elif Matbaacılık A. K. Şti. Ankara 1986

(7) Akagündüz, M. : Şahsi görüşme.

öğretim üyesi ücretlerinin eski medreselerdeki müderrisler kadar yüksek olmayışları, bugünkü vakıf üniversitelerde sadece müsbet ilimlerin okutulması, dini ilimlerin müşterek okutulmaması dikkati çekmektedir. Bu sonuncusu lâik düşünceden kaynaklandığı kadar asrımızda müsbet ilimlerin büyük bir gelişme göstermesinden de ileri gelebilir. Keza eski medreselerde olduğu gibi bugünkü üniversite kuran vakıflar da 2880 sayılı kanunun ek maddelerine göre askeri ve emniyetle ilgili eğitim kurumu veya birimlerini kuramıyor.

Bugün tüm vakıflar Anayasamızın 130. maddesi, 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanu-

nu ve ilgili yönetmelik hükümlerine göre Vakıf Yüksek Öğretim Kurumu kurabilirler. Ancak mevzuat hükümlerine göre mazbut vakıfların idaresi ve tahsis edildikleri maksada göre kullanılmalarını, gaye itibariyle aynı olan diğer hizmetler tahsis edilmesini hatta vakıfların vazife ve şartlarını değiştirmeye karar vermek gibi görevleri yüklenen Vakıflar Genel Müdürlüğü, Vakıf Yüksek Öğretim Kurumları kurabilir.

Vakıfların kazanç amacına yönelik olmayan üniversiteleri kurmaları, hem artan nüfusumuza öğrenim imkânı sağlamak, hem de sosyal ve ekonomik hayatımızın gelişmesinde yardımcı olacaktır.